

Η ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1949-1963

Βασιλική Μεσσανέως, Δ.Ε.Α. Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Paris I - Pantheon - Sorbonne

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΑΣΗ

Εννοια-περιεχόμενο

Η αντιπολίτευση, θεσμός που γεννήθηκε μαζί με το κοινοβουλευτικό σύστημα, αποτελεί ουσιαστική συντεταγμένη του. Η έννοια της αντιπολίτευσης προϋποθέτει την ύπαρξη μίας πλειοψηφίας, που είναι ο φορέας άσκησης της πολιτικής εξουσίας μέσα σ' ένα κοινοβουλευτικά οργανωμένο πολιτικό σύστημα. Εξισορροπητικά για το πολιτικό σύστημα, έναντι της πλειοψηφίας, δρα η αντιπολίτευση (μειοψηφία).

Η θεσμική μορφή της αντιπολίτευσης διαφοροποιεί το κοινοβουλευτικό σύστημα από τα άλλα πολιτικά συστήματα (κομμουνιστικά, δικτατορικά), διότι επιτρέπει και θεσμοθετεί την έκφραση των κοινωνικών διαφοροποιήσεων, αντιθέσεων και συγκρούσεων μέσα στα πλαίσια του συστήματος αυτού και συμβάλλει στην άμβλυνση, στη διευθέτηση, στο συμβιβασμό τους.

Πάντως, χωρίς το θεσμό της αντιπολίτευσης δεν νοείται το κοινοβουλευτικό σύστημα. Επομένως, αποτελεί το σημαντικότερο παρονομαστή των δυτικών αντιπροσωπευτικών κοινοβουλευτικών συστημάτων.

Χαρακτηριστικά

Η αντιπολίτευση:

- α. αποτελεί, μαζί με την πλειοψηφία, τις δύο κύριες συνιστώσες του κοινοβουλευτικού συστήματος.
- β. κύριο έργο της είναι ο κοινοβουλευτικός έλεγχος της πλειοψηφίας μέσα από τα δικαιώματα που της παρέχονται από τον Κανονισμό του Κοινοβουλίου (δικαίωμα ανατροπής της κυβέρνησης, πρόταση εμπιστοσύνης ή μομφής, συμμετοχή στις κοινοβουλευτικές επιτροπές).
- γ. αποτελεί, επίσης, την εναλλακτική λύση στην εξουσία σε περίπτωση αποτυχίας της πλειοψηφίας.
- δ. τέλος, είναι το κύριο στοιχείο ολοκλήρωσης και νομιμοποίησης του πολιτικού συστήματος, εφόσον επιτρέπει την πλήρη έκφραση σε θεσμικό-πολιτικό επίπεδο των κοινωνικών διαφοροποιήσεων, αντιθέσεων και συγκρούσεων.

Στόχος της αντιπολίτευσης, όπως και της πλειοψηφίας, είναι η διεκδίκηση της ίδιας νομιμοποιητικής λειτουργίας, δηλαδή της αντιπροσώπευσης του εκλογικού σώματος (αρχή της αντιπροσωπευτικότητας) και, κατ' επέκταση, της άσκησης της πολιτικής εξουσίας.

Θεσμική έκφραση της αντιπολίτευσης

Τα πολιτικά κόμματα αποτελούν τη θεσμική έκφραση της αντιπολίτευσης, όπως και της πλειοψηφίας. Οι εκλογικές αναμετρήσεις και τα εκλογικά συστήματα θέτουν τους κανόνες και καθορίζουν την εναλλαγή στην εξουσία πλειοψηφίας-αντιπολίτευσης, καθώς και το ποσοστό της εκπροσώπησής τους στο πολιτικό σύστημα. Παρόλο που τα εκλογικά συστήματα δεν βοηθούν πάντα στην πιστή αντιπροσώπευση του εκλογικού σώματος, ωθούν εντούτοις στη δόμηση οργανωμένων κομμάτων.

Μορφές αντιπολίτευσης

1. Στα πλαίσια του κοινοβουλίου:

- α. Κατά της κυβέρνησης (μέσα στο πολιτικό σύστημα) που αποτελεί και την κλασική κοινοβουλευτική μορφή αντιπολίτευσης.
- β. Κατά του πολιτικού συστήματος συνολικά (π.χ. το ναζιστικό κόμμα κατά την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης στη Γερμανία, μέσα και έξω από το κοινοβούλιο), που αποτελεί μορφή αντι-κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης.

2. Μη-θεσμικές μορφές αντιπολίτευσης: εξω-κοινοβουλευτική αντιπολίτευση

- α. συμπληρωματική προς την κοινοβουλευτική αντιπολίτευση (ρόλος του στρατού κατά τον μεσοπόλεμο στην Ελλάδα).
- β. υποστηρικτική προς την κοινοβουλευτική αντιπολίτευση (ρόλος των πολιτικών νεολαίων, διαδηλώσεις στη δεκαετία του 60).

Κατά κανόνα αντιστοιχούν προς μη-θεσμικές μορφές εξουσίας (ΙΔΕΑ, Τ.Ε.Α. κατά την ίδια δεκαετία).

Β. Η Αντιπολίτευση κατά την Περίοδο 1949-1963

1. Γενικό Πλαίσιο της Περιόδου

Τα κύρια χαρακτηριστικά της ιστορικής αυτής περιόδου είναι:

- α. **Το πολιτικό πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου:** Το ιδεολογικό υπόβαθρο των Συμφωνιών της Γιάλτας, οι οποίες διαίρεσαν σε ζώνες επιρροής της χώρες της Ευρώπης, εσωτερικεύτηκε θίαια από το ελληνικό πολιτικό σύστημα μέσω ενός εμφυλίου πολέμου, ο οποίος φόρτισε ιδεολογικά όλο το χρονικό διάστημα που άρχισε μετά την λήξη του εμφυλίου και κατέληξε στην επιβολή της δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967. Αποτέλεσμα ήταν η πόλωση των πολιτικών δυνάμεων, αλλά και της εκλογικής τους βάσης, σε "εθνικόφρονες", από τη μία πλευρά, και σε "μιάσματα" και "συνδοιπόρους", από την άλλη πλευρά.

- β. *Η λήξη του εμφυλίου πολέμου.* ένα κεφαλαιώδες γεγονός, του οποίου οι συνέπειες υπαγορεύουν όλο το νομοθετικό πλέγμα που διέπει την ελληνική κρατική οργάνωση, από το Σύνταγμα έως και τη βασική διοικητική νομοθεσία, η οποία καθορίζει την άσκηση των δημοσίων ελευθεριών.
- γ. *Το συνταγματικό πλαίσιο.* Τόσο το Σύνταγμα του 1864/1911, που επανέρχεται μετά την λήξη του β' παγκοσμίου πολέμου, όσο και αυτό του 1952, είναι Συντάγματα που διατηρούν το πνεύμα του 19ου αιώνα σ' ό,τι αφορά το διαχωρισμό των εξουσιών, μεταξύ εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας. Ουσιαστικά, ο Βασιλέας μοιράζεται με τη Βουλή το νομοθετικό έργο (άρθρα 22 και 23 και των δύο Συνταγμάτων), ενώ το άρθρο 25 δίδει δικαίωμα veto στο Βασιλέα για την κατάθεση προτάσεων νόμου. Το άρθρο 36 δίδει στο Βασιλέα το δικαίωμα να δημοσιεύει τους νόμους εντός δύο μηνών, άλλως θεωρούνται άκυροι.

Στο Σύνταγμα του 1952, πέρα από τα προαναφερθέντα, περιέχονται διατάξεις που σαφώς είναι επηρεασμένες από τον προηγούμενο εμφύλιο πόλεμο και προσφέρουν ερείσματα για νομοθετικές ρυθμίσεις αντίστοιχου ιδεολογικού περιεχομένου, όπως: άρθρο 14 - "Επιτρέπεται να ληφθούν δια νόμου ιδιαίτερα κατασταλτικά μέτρα προς καταπολέμηση της επικινδύνου εις το ήθος της νεότητος φιλολογίας", άρθρο 16 - "Εις πάντα τα σχολεία μέσης και στοιχειώδους εκπαίδευσως η διδασκαλία αποσκοπεί την ηθικήν και πνευματικήν αγωγήν και την ανάπτυξιν της εθνικής συνειδήσεως των νέων επί τη βάσει των ιδεολογικών κατευθύνσεων του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού", άρθρο 100 - "Ιδεολογία σκοπούσα την δια βιαιών μέσων ανατροπήν του υφισταμένου πολιτειακού ή κοινωνικού καθεστώτος αντίκεινται απολύτως προς την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου".

- δ. *Η διατήρηση σε ισχύ της εμφυλιοπολεμικής νομοθεσίας.* Η διατήρηση σε ισχύ των δύο κύριων νόμων της περιόδου του εμφυλίου πολέμου, των αναγκαστικών νόμων 375 "περι κατασκοπείας" και 509, που απαγόρευε την ύπαρξη του κομμουνιστικού κόμματος, ενισχύει τον κατασταλτικό χαρακτήρα του Κράτους και συρρικνώνει τη δημοκρατική βάση του πολιτεύματος, εφόσον μία από τις συνιστώσες του πολιτικού συστήματος δεν έχει τη δυνατότητα να εκφραστεί θεσμικά και να εκπροσωπήσει στα ποσοστά που της αναλογούν την εκλογική της βάση. Αντίθετα, και τα στελέχη αλλά και μεγάλο μέρος της εκλογικής βάσης του Κ.Κ.Ε. θα υποστούν επί μακρόν τις συνέπειες της νομοθεσίας αυτής.

Η *διοικητική νομοθεσία* που βασίζεται σ' όλο το παραπάνω νομοθετικό πλέγμα και αφορά στην *καθημερινή άσκηση των δημοσίων ελευθεριών*, αποκρυσταλλώνεται στην εφαρμογή νομοθετημάτων, που θεσπίζουν α) την πολιτική εξορία, κυρίως για τα στελέχη του Κ.Κ.Ε., β) την έκδοση πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων για όσους ήθελαν να εργαστούν στο δημόσιο τομέα, και γ) στην κατάρτιση οικογενειακών αστυνομικών φακέλλων στα αστυνομικά τμήματα όλης της χώρας και στο χαρακτηρισμό όλων των μελών μίας οικογένειας με βάση τη συμμετοχή τους, ή μη, σε πολιτικές αντιστασιακές οργανώσεις κατά τη γερμανική κατοχή και τον εμφύλιο πόλεμο.

Τα μέτρα αυτά αφορούν κυρίως στα μέλη και την εκλογική βάση της Αριστεράς, επεκτείνονται όμως, κατά τη δεκαετία του 1960, και στα μέλη και οπαδούς του Κέντρου,

γεγονός που προκαλεί την αντίδραση της παράταξης αυτής με δυναμικότερο τρόπο (διαδηλώσεις, δράση νεολαίας Ε.ΔΗ.Ν. κ.ά.) κατά την περίοδο εκείνη.

Πάντως, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η πολιτική γραμμή του "τρίτου εμφυλιακού γύρου" και του συνθήματος "τα όπλα παρά πόδας" (τα οποία υποτίθεται ότι πρέπει να διατηρούν έτοιμα οι Έλληνες κομμουνιστές για τον επόμενο γύρο της σύγκρουσης), την οποία υιοθετεί από το εξωτερικό η ηγεσία του Κ.Κ.Ε. συμβάλλει αποφασιστικά όχι μόνο στη διατήρηση όλου αυτού του νομοθετικού πλέγματος, αλλά και στη σκλήρυνσή του όποτε το εκλογικό σώμα της Αριστεράς και του Κέντρου προβάλλει αιτήματα στοιχειώδους δημοκρατικής λειτουργίας των θεσμών.

Υπό όλους αυτούς τους όρους, η δημοκρατική βάση του πολιτεύματος υφίσταται σημαντική αλλοίωση και η εφαρμογή των κοινοβουλευτικών θεσμών τείνει να γίνει κενή περιεχομένου.

ε. Τέλος, σημαντικό στοιχείο της υπό εξέταση περιόδου αποτελεί η *διάταξη των πολιτικών δυνάμεων της πλειοψηφίας*, όχι μόνο διότι η πλειοψηφία στα κοινοβουλευτικά καθεστάτα καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το περιεχόμενο του πολιτικού συστήματος, αλλά και διότι, στην περίπτωση της Ελλάδας, η πλειοψηφία αυτή δεν αποτελείται από αμιγώς κοινοβουλευτικά στοιχεία, αλλά και εξωκοινοβουλευτικά. Καταρχήν, το κυρίαρχο στοιχείο κατά την περίοδο που εξετάζουμε (1949-1963) είναι ο καθοριστικός ρόλος του βασιλικού θεσμού, ως σταθερού στοιχείου του πολιτεύματος και εγγυητού της διάρκειάς του. Η αμοιβαία πολιτική υποστήριξη με την παραταξη της Δεξιάς, που ανέρχεται στην εξουσία από το 1952 έως το 1963, δημιουργεί μία πανίσχυρη πολιτική εξουσία, θεσμικά νομιμοποιημένη μέσα από το Σύνταγμα.

Όμως, δύο άλλοι παράγοντες, εξωκοινοβουλευτικοί, ενισχύουν τους θεσμικούς εκπροσώπους της εξουσίας και δρουν υποστηρικτικά προς αυτούς όποτε θεωρούν ότι μπορεί να κινδυνέψει το ισχύον θεσμικό οικοδόμημα. Είναι οι *ένοπλες δυνάμεις* της χώρας και οι *σύμμαχοι* της Ελλάδας στα πλαίσια της διεθνούς ισορροπίας δυνάμεων.

Ετσι, μέσα από το σύστημα που περιγράφηκε παραπάνω σχηματικά, προβάλλουν και οι βασικές ιδιαιτερότητες της Ελλάδας κατά τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε (1949-1963), οι οποίες καθορίζουν αποφασιστικά τις εξελίξεις που διαδραματίζονται στη χώρα.

Ιδιαιτερότητες σε όλα τα επίπεδα της πολιτειακής οργάνωσης και λειτουργίας, απόρροια τόσο του ιστορικού γίνεσθαι, απώτερου και νεώτερου, της χώρας, όσο και των επιδράσεων των ξένων πολιτικών μοντέλων και των διεθνών εξελίξεων.

2. Περιοδολόγηση του Χρονικού Διαστήματος 1949-1963

Στην περιοδολόγηση των ετών 1949-1963 που επιχειρείται, οι εκλογικές αναμετρήσεις αποτελούν τα σημεία τομής των χρονικών υποπεριοδών. Διότι, τόσο το εκλογικό σύστημα που εφαρμόζεται σε κάθε εκλογική αναμέτρηση, καθώς και το σύστημα πολιτικών κομμάτων που προκύπτει, καθορίζουν όχι μόνο τη σύνθεση της κυβερνητικής πλειοψηφίας (μονοκομματική ή δικομματική ή πολυκομματική κ.τ.λ.), αλλά και τη μορφή της αντιπολίτευ-

σης. Επιπλέον δε, επηρεάζουν σημαντικά και την εσωτερική δομή και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων.

1. 1949-1952: Η Δεξιά στην Αντιπολίτευση (Λαϊκό Κόμμα) - αντιπολίτευση εναλλαγής στην εξουσία

Οι εκλογές του 1950, αμέσως μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου, έγιναν με το αναλογικό εκλογικό σύστημα. Το δεξιό Λαϊκό Κόμμα, αν και συγκεντρώνει τα μεγαλύτερα ποσοστά, περιορίζεται στην αντιπολίτευση, ενώ η συμμαχία των κεντρώων κομμάτων αναλαμβάνει την εξουσία.

Ουσιαστικά, το πολιτικό σύστημα που προκύπτει είναι πολυκομματικό. Η Αριστερά αναδιοργανώνεται με τη δημιουργία της Ε.Δ.Α. (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά). Εντούτοις, οι διακηρύξεις της ηγεσίας του παράνομου Κ.Κ.Ε. από το εξωτερικό για τη συνέχιση του αντάρτικου, διατηρεί το κλίμα έντασης και παρέχει την αφορμή για τη σταθεροποίηση του καθεστώτος των εκτάκτων μέτρων, που είχαν ληφθεί κατά τον εμφύλιο πόλεμο. Στη βάση των εμφυλιακών Νόμων 375 και 509 γίνονται οι μεγάλες δίκες των αριστερών στελεχών, οι εκτελέσεις, και συνεχίζονται οι πολιτικές εξορίες.

Στον οικονομικό τομέα, η χρηματοδότηση από το αμερικανικό Σχέδιο Μάρσαλ για την ανασυγκρότηση μετά το 8' παγκόσμιο πόλεμο, αποτελεί την κύρια πηγή για την ανοικοδόμηση της χώρας.

2.1952-1955: Τα Κόμματα του Κέντρου και η Ε.Δ.Α. στην Αντιπολίτευση

Η πολιτική παράταξη της Δεξιάς επικρατεί στις εκλογές του 1952, οι οποίες έγιναν με το πλειοψηφικό σύστημα και δημιουργούν πολυκομματικό σύστημα κομμάτων με ένα κεντρικό ισχυρό κόμμα (Ελληνικός Συναγερμός) έως το 1961.

Το μετεμφυλιακό τοπίο της Ελλάδας αρχίζει να διαμορφώνεται. Τρεις πολιτικές παρατάξεις αποτελούν τις βασικές συνισταμένες του:

- Η Δεξιά με τον "Ελληνικό Συναγερμό" που επιβάλλει, με τη νίκη της στον εμφύλιο πόλεμο, τους κανόνες του πολιτειακού, πολιτικού και διοικητικού συστήματος και καθορίζει θεμελιακά τις εξελίξεις σ' όλα τα επίπεδα για τη χώρα.

- Το Κέντρο, που είναι διάσπαρτο σε μικρούς προσωποπαγείς σχηματισμούς και σχηματικά, αποτελείται από συμπαθώντες την Αριστερά (τους οποίους η Δεξιά αποκαλεί "συνοδοιπόρους" της Αριστεράς), από αντι-κομμουνιστές και από φιλο-βασιλικούς, που κοινό τους σημείο έχουν όλοι ότι αρνούνται να ενταχθούν στις άλλες δύο παρατάξεις. Είναι προφανές ότι η σύνθεση αυτή, που περιέχει και τάσεις αντίθεσης προς τη Δεξιά και τάσεις συνεργασίας με τη Δεξιά, δεν βοηθά ούτε προς την ενοποίηση του χώρου, ούτε προς ενιαία στάση απέναντι στους δύο άλλους πολιτικούς σχηματισμούς.

- Η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (Ε.Δ.Α.), κόμμα που εκφράζει την εκλογική βάση της Αριστεράς, είτε ανήκει στο παράνομο σκέλος του Κ.Κ.Ε., είτε όχι. Η Ε.Δ.Α. λόγω ακριβώς της διττής αυτής ιδιότητας (νόμιμη: κοινοβουλευτική, παράνομη: δράση παράνομων στελεχών Κ.Κ.Ε.) αντιμετωπίζεται με εξαιρετική καχυποψία από τις υπόλοιπες πολιτι-

κές δυνάμεις, γεγονός που δεν τη νομιμοποιεί ως προς το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα. Έτσι, όλη η παρουσία της κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, περιορίζεται σε μία στάση διαμαρτυρίας και σε μία διαρκή προσπάθεια πολιτικής κάλυψης των στελεχών και της εκλογικής της βάσης που πλήττονται από το συνολικό πολιτικό και διοικητικό σύστημα, λόγω της συμμετοχής τους κατά τον εμφύλιο πόλεμο στην πλευρά των ηττημένων.

3. 1955-1958 : Η Άνοδος της Ε.Δ.Α. και ο Κατακερματισμός του Κέντρου

Οι εκλογές του 1956, με πλειοψηφικό σύστημα και πάλι, δίνουν εκ νέου την εξουσία στη Δεξιά που από το 1955 μετασχηματίζεται από τον Κ. Καραμανλή στην Ε.Ρ.Ε. και παραμένει το ισχυρότερο κόμμα του πολιτικού συστήματος. Ο συνεχιζόμενος κατακερματισμός των κομμάτων του Κέντρου αναδεικνύουν την Ε.Δ.Α. σαν το κυριότερο κόμμα της αντιπολίτευσης. Μία αντιπολίτευση που, αφενός, δεν μπορεί να προσφέρει εναλλακτική λύση εξουσίας και, αφετέρου, με την αριθμητική δύναμη που επιδεικνύει, ωθεί στη σκληρότητα του αστυνομικού Κράτους. Εξάλλου, οι συλλήψεις παρανόμων κομμουνιστών συνεχίζονται και το διεθνές κλίμα του ψυχρού πολέμου συντηρεί τις πολιτικές τάσεις.

Οι κοινοβουλευτικές συμμαχίες των κεντρικών κομμάτων δεν επεκτείνονται σε πολιτικό επίπεδο και το πολιτικό σύστημα παραμένει χωρίς νομιμοποιημένη εναλλακτική λύση εξουσίας, γεγονός που οδηγεί στη μετέπειτα ενεργοποίηση μη-κοινοβουλευτικών μορφών εξουσίας (ένοπλες δυνάμεις, συμμαχικός παράγοντας).

Η οικονομική πολιτική που εφαρμόζεται είναι πολιτική νομισματικής σταθεροποίησης μέσα από τη σταθεροποίηση των μισθών και εκδηλώνονται σημαντικές απεργιακές κινητοποιήσεις.

Κατά την ίδια χρονική περίοδο αρχίζει η εξέργηση των Κυπρίων εναντίον της βρετανικής κατοχής της Κύπρου και η υπόθεση της Κύπρου γίνεται κυρίαρχο θέμα της ελληνικής πολιτικής ζωής. Σημαντικό στοιχείο της εποχής, οι διαδηλώσεις εναντίον της οικονομικής και της εξωτερικής πολιτικής (Κυπριακό).

4. 1958-1961: Η Καταπίεση της Πολιτικής Εξουσίας και η Ιδεολογία του Αντικομμουνισμού

Οι εκλογές του 1958, που γίνονται με παραλλαγή του πλειοψηφικού συστήματος ώστε να ενισχυθεί το δεύτερο κόμμα, οδηγούν την Ε.Δ.Α. στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης με ποσοστό 24,43%

Δύο είναι οι συνέπειες: Καταρχήν η πλήρης ενεργοποίηση των εκτάκτων μέτρων, και δεύτερον, η δημιουργία της "Ενώσεως Κέντρου". Η επέκταση της εφαρμογής των εκτάκτων μέτρων και στην εκλογική βάση του Κέντρου, καθώς και το βάρος του γενικευμένου αιτήματος για εκδημοκρατισμό, ωθούν αποφασιστικά προς την ενοποίηση του κεντρικού χώρου και τη δημιουργία νομιμοποιημένης εναλλακτικής λύσης εξουσίας στα πλαίσια του συγκεκριμένου πολιτικού συστήματος. Πάντως προς την κατεύθυνση αυτή λειτουργούν και πιέσεις, τόσο της Δεξιάς (Κ. Καραμανλής) όσο και των Συμμάχων (Κένεντυ).

5. 1961-1963: Η "Ένωση Κέντρου" και οι Πολιτικές Οργανώσεις της Νεολαίας

Οι εκλογές του 1961, οι οποίες γίνονται με παραλλαγή του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος με στόχο την ενίσχυση του πρώτου κόμματος, καταλήγουν στην εκλογική νίκη της Ε.Ρ.Ε. Το εκλογικό σύστημα γίνεται τρικομματικό με τρία δομημένα κόμματα.

Χαρακτηριστικό των εκλογών αυτών είναι η εμφάνιση και δράση των παρακρατικών οργανώσεων και η "λευκή τρομοκρατία" στην ύπαιθρο από τις αστυνομικές δυνάμεις και τα Τ.Ε.Α. (Τάγματα Εθνικής Ασφαλείας). Η ελληνική Δεξιά λειτουργεί στα όρια ανάμεσα στο φιλελευθερισμό και στον ολοκληρωτισμό με όπλο την αντικομμουνιστική υστερία.

Είναι προφανές ότι η δημιουργία της "Ένωσης Κέντρου" δεν αρκεί για την εξισορρόπηση του πολιτικού συστήματος και για την άμβλυση των πολωτικών αντιθέσεων. Αντίθετα, η προσπάθεια εκδημοκρατισμού προκαλεί την εμφάνιση στο πολιτικό προσκήνιο των πλέον αυταρχικών μορφών εξουσίας.

Κι αυτό, γιατί το νομοθετικό πλαίσιο όχι μόνο επιτρέπει, αλλά και επιβάλλει για τη δική του διαίωση, την άσκηση παρόμοιων μορφών εξουσίας.

Η δολοφονία του αριστερού βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη το Μάιο του 1963 αποτελεί την έναρξη μιας μακράς περιόδου ανοιχτής πολιτικής ανωμαλίας. Δεν πρέπει να είναι τυχαία η εμφάνιση διαφορών μεταξύ Κ. Καραμανλή και Βασιλέως με αφορμή την υπόθεση "Λαμπράκη".

Η διέξοδος που αναζητείται από την εκλογική βάση των αντιπολιτευτικών κομμάτων προκαλεί την άνοδο της "Ενώσεως Κέντρου". Ο αυξανόμενος ρόλος των πολιτικών οργανώσεων νεολαίας (Ε.Δ.Η.Ν., Νεολαία Λαμπράκη) ενισχύει το αντι-δεξιό μέτωπο των πολιτικών δυνάμεων.

6. Εκλογές του 1963, Νίκη της "Ενώσεως Κέντρου"

Οι εκλογές του 1963 ανατρέπουν το πολιτικό τοπίο αναδεικνύοντας σαν πρώτη πολιτική δύναμη την "Ένωση Κέντρου" με τον ταυτόχρονο περιορισμό της εκλογικής δύναμης της Αριστεράς.

Για την Ελλάδα αρχίζει μία περίοδος έντονων εσωτερικών αντιθέσεων, που κλονίζουν το ισχύον σύστημα προς όλο και εμφανέστερες παρεκκλίσεις από την εφαρμογή του κλασικού κοινοβουλευτικού μοντέλου και προς όλο και αυταρχικότερες μορφές διακυβέρνησης με κατάληξη την επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας το 1967.

Συμπεράσματα

- Η μη-ολοκλήρωση του ελληνικού πολιτικού συστήματος - Το πολιτικό σύστημα έχει περιορισμένη τυπική και ουσιαστική δημοκρατική βάση.
- Η συρρίκνωση της πολιτικής λειτουργίας της Αντιπολίτευσης - Ανισότητα όρων και μέσων δράσης μεταξύ πλειοψηφίας και αντιπολίτευσης.

- Με την κυρίαρχη, αλλά στεία, ιδεολογία του αντικομμουνισμού, ο ελληνικός φιλελεύθερος αστικός χώρος στερεί από τον εαυτό του την ολοκλήρωση του δικού του ιδεολογικο-πολιτικού συστήματος.

- Η αντιπολίτευση γίνεται αποδεκτή εναλλακτική λύση εξουσίας μόνο μετά από το 1961 ("Ένωση Κέντρου") και μόνο από το πολιτικό σκέλος του κυρίαρχου μπλοκ εξουσίας (Καραμανλής-Κέννεντυ), όχι όμως από το στρατό και τα Ανάκτορα.

- Λείπουν τελείως οι έννοιες της τακτικής και της στρατηγικής από τα κόμματα του Κέντρου και της αριστεράς. Οχι από τη δεξιά.

- Η περίοδος της ανωμαλίας αρχίζει το 1963 με τη δολοφονία Λαμπράκη και λήγει το 1974 με τη μεταπολίτευση. Μία ιστορική συνέπεια: Η επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας του 1967.

- Η τυπική ολοκλήρωση του ελληνικού πολιτικού συστήματος γίνεται το 1974. Τέσσερα στοιχεία τη χαρακτηρίζουν:

1. Το δημοψήφισμα του 1974 - οριστικοποίηση της μορφής του πολιτεύματος.
2. Για πρώτη φορά στην ελληνική ιστορία ο στρατός αποκτά τον παραδοσιακό του ρόλο (μέσα στους στρατώνες).
3. α) Η αποχώρηση από το ΝΑΤΟ λόγω του Αττίλα και η μετά ένα χρόνο επάνοδος στη συμμαχία αποτελούν καθοριστικά γεγονότα για τη μετέπειτα συμμετοχή της Ελλάδας στα πλαίσια του Βορειοατλαντικού συμφώνου. Η Ελλάδα, πλέον, συνομιλεί στα πλαίσια της συμμαχίας για τα δικαιώματά της και παύει να αποδέχεται άκριτα τις αποφάσεις των οργάνων του ΝΑΤΟ. (συμμετοχή, ή μη, σε ασκήσεις).
β) Η είσοδος της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. δημιουργεί και δεύτερο συνομιλητή της χώρας σε διεθνές επίπεδο.

Ο διπολισμός της διεθνούς εξάρτησης δίνει περιθώρια ελιγμών και προσαρμογών ανάλογα με τις διεθνείς συγκυρίες.

4. Η νομιμοποίηση του Κ.Κ.Ε. έχει διττή έννοια: αποδοχή του Κ.Κ.Ε. από το πολιτικό σύστημα, αλλά και αποδοχή του πολιτικού συστήματος από το Κ.Κ.Ε. Επομένως το Κ.Κ.Ε. γίνεται κλασικό κοινοβουλευτικό κόμμα. Ποιές οι επιπτώσεις στη σύνθεση της εκλογικής του βάσης και στον ιδεολογικό του προσανατολισμό;

Πάντως, η θεσμική αποκατάσταση του κοινοβουλευτικού συστήματος στην Ελλάδα το 1974 δεν σημαίνει και την ταυτόχρονη αποκατάσταση του περιεχομένου και της πρακτικής των κοινοβουλευτικών εννοιών. Αυτή παραμένει αιτούμενο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνική Βιβλιογραφία

Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας*, Εκδόσεις Αφών Τολίδη Ο.Ε., Αθήνα, 1981

Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950, εκδόσεις Θεμέλιο, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984

Ελληνική Εταιρία Πολιτικής Επιστήμης, *Κοινωνικές και Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1977

Γιάννης Κάτρης, *Η Γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1974

Β. Κόντης, *Η Αγγλοαμερικανική Πολιτική και το Ελληνικό Πρόβλημα: 1945-1949*, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1986

Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 1986

Νίκος Μουζέλης, *Νεοελληνική Κοινωνία, όψεις υπανάπτυξης*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1978

Πότης Παρασκευόπουλος, *Φιλελεύθερα Ανοίγματα στην Ελλάδα μετά τον Εμφύλιο*, Εκδόσεις Φυτράκης, Αθήνα, 1987

Ηλίας Νικολακόπουλος, *Κόμματα και Βουλευτικές Εκλογές στην Ελλάδα, 1946-1964*, Εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα, 1985

Γιάννης Ρουμπάτης, *Δούρειος Ίππος, Η Αμερικανική Διείσδυση στην Ελλάδα, 1947-1967*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1987

Αλέξανδρος Σβώλος, *Τα "Ελληνικά" Συντάγματα 1822-1952*, Εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα, 1972

Δημήτρης Χαραλάμπης, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία, η Δομή της Εξουσίας στην Μεμετεμφυλιακή Ελλάδα*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1985

Β. Ξένη Βιβλιογραφία

Nicos Alivisatos, *Les Institutions Politiques de la Grèce à travers les crises, 1922-1974*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1979

Robert A. Dahl, *L' Avenir de l' Opposition dans les Democraties* (traduction), Futuribles S.E.D.E.I.S., Paris, 1966

Maurice Duverger, *Institutions Politiques et Droit Constitutionnel*, P.U.F., Paris, 1975

Maurice Duverger, *Les Partis Politiques*, Librairie Armand Colin, Paris, 1976

Norbert Gehrig, *Parlament-Regierung-Opposition*, Verlag C.H.Beck, Muenchen, 1969

Sylvie Giulj, *Le Statut de l' Opposition en Europe*, Notes et Etudes Documentaires, La Documentation Francaise, Paris, 1980

P. Lalumiere, A. Demichel, *Les Regimes Parlementaires Europeennes*, P.U.F., Paris, 1978